

„Hovoříte, že porušujeme zákony. My porušujeme a budeme porušovat zákony. My jsme stranou čs. proletariátu. Naším nejvyšším revolučním štábem je skutečně Moskva. A my se do Moskvy chodíme učit od ruských bolševiků, jak vám zakroutit krkem. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistři.“

Klement Gottwald

(prohlášení v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění ČSR v roce 1947)

Proč právě sověti?

Stará psychologická poučka praví, že člověk nevnímá skutečnost objektivně, ale podle toho, co v ní chce a potřebuje vidět.

Prvorepublikoví komunističtí návštěvníci Sovětského svazu zde obdivovali všechno – snad i věznice. Cesta do Sovětského svazu „není jízdou do ciziny, ale vlastně domů, kde všichni na člověka netrpělivě čekají“. V sovětském Rusku pak nabývali dojem, že zde je všechno úplně jiné. Po přejezdu ruské hranice měli pocit, že „vjeli do pásma lidského tepla a dýchají tam jiný vzduch než doma“. Kdo vstoupil do mauzolea na Rudém náměstí měl zdání, „jako by Lenin pouze spal“ – tak mu jeho učení připadalo živé.

Žádné pochybnosti se nepřipouštěly. Ve dvacátých letech nebyly na radikální levici výjimkou názory, že „opravdoví“ komunisti by měli odejít pracovat a pomáhat do Sovětského svazu – a vrátit se pak domů s vítěznou revolucí. Neboť poměr k ruské revoluci je „měřítkem síly osobnosti a její schopnosti práce v moderním světě“, což sdělovala kniha Julia Fučíka s opojným názvem – *V zemi, kde zítra již znamená včera*.

Už v srpnu roku 1918 poslal Lenin gubernskému výkonnému výboru v Penze telegraficky příkaz: „*Podezřelé zavřít do koncentračního tábora mimo město.*“ Dne 5. září 1918 pak byl vydán Dekret Rady lidových komisařů o rudém teroru, kde se kromě směrnic o masových popravách též pravilo: „*Chránit Sovětskou republiku před třídními nepřáteli tím, že budou izolováni v koncentračních táborech.*“ A jsme u zrodu sovětských vyhlazovacích táborů, které byly počátkem dvacátých let, ještě za Leninova života, dovedeny ke své hrůzné dokonalosti na Solověckých ostrovech. Kritizovat sovětskou skutečnost přesto mnohým připadalo jako útočit na jedinou perspektivu lidstva, co ještě zbývá. Základní otázku, k čemu je úžasná myšlenka, když každodenní život sovětských lidí tvoří jenom hnus a obavy, snad záměrně nechtěl položit nikdo. Se vznikem prvních velkých politických procesů už takové okouzlení ale nestačilo. Realita, v níž běžně umírali lidé na základě předem vykalkulovaných rozhodnutí, byla příliš vážná. Když byla v roce 1929 v časopise *Revoljucionnaja Rossija* otištěna první zmínka o koncentračních táborech na severu Ruska svět užasl a nechtěl zprávě věřit. Roku 1933 vyšla Kiselova kniha *Tábory smrti v SSSR* (česky) a celá československá levicová fronta zahájila proti knize tažení a snažila se přesvědčit konsternované čtenáře a celou československou veřejnost, že jde pouze o bělogvardějskou propagandu. Pokud mnozí levicoví příznivci nepřestali ani tuto sovětskou praxi obhajovat, bylo to nejčastěji výsledkem obav, zda po případném zavržení takové praxe ještě vůbec zbude pro světovou radikální levici nějaký ideál. Mnozí komunisti byli přesvědčeni, že mimo stranu existuje už jen „reakce“, k níž by se odmítnutím procesů přidali, takže by je pak strana právem hodila přes palubu.

Svůj sen o Sovětském svazu však tváří v tvář procesům nepřestávali snít kromě komunistů ani mnozí demokraté. Od poloviny dvacátých let se začalo ukazovat, že Francie nebude pro ČSR tak spolehlivým spojencem, jak to brzy po I. světové válce vypadalo. Svůj sen o SSSR proto začal snít i československý ministr zahraničí Edvard Beneš. Přesvědčen, že poměry ve střední Evropě určuje odvěké soupeření Germánů a Slovanů, snažil se Beneš najít na východě pomoc proti Hitlerovi i v obtížných podmínkách, kdy jeho diplomacie musela komunikovat s drsnými reprezentanty stalinské školy. V roce 1934 ČSR právně uznala Sovětský svaz, rok nato s ním podepsala spojeneckou smlouvu. Přestože od té doby prezident Beneš počítal se sovětskou pomocí v případě Hitlerova útoku, v září 1938 se této podpory vzdal. Uvědomoval

si, že republika by se i v případě uspokojivého vývoje války odřízla od Západu a dostala do závislosti na svém nyní už jediném spojenci, jejíž důsledky se nedaly předvídat.

Po mnichovském krachu Beneš ztratil důvěru k západním spojencům a jeho zájem o SSSR opět vzrůstal. Když za druhé světové války v exilu promýšlel, jak by mohla vypadat spolupráce obou zemí, začal doufat, že se opře o slovanskou politiku, jíž tentokrát, na rozdíl od minulosti, bude schopné také Rusko, které vzejde z války jako obrozený a demokratický stát. V prosinci 1943 navštívil Moskvu a z jednání se Stalinem si odvezl podepsanou mezinárodní smlouvu. Stalinovi plně věřil, zemi, která nesla čerstvé stopy válečného běsnění, si oblíbil. Chtěl být trojským koněm, jenž převede Sovětský svaz na Západ. Přesto si v roce 1944 opět kladl pochybovačnou otázku – „*Nevrátí se ruská komunistická strana a pod jejím vlivem Sovětský svaz po válce zpět k čisté komunistické doktríně a nezůstane následkem toho její válečné slovanství pouhou taktikou?*“ Nezbyvalo mu než doufat, že Rusko vítězstvím nad Hitlerem získá takovou mezinárodní prestiž, že nebude muset prosazovat svou politiku násilím. Svou vírou, že demokratizovaný Sovětský svaz se po válce s citem ujme vlády nad slovanským světem, Beneš nakazil mnoho demokratických politiků v Anglii a ve Spojených státech. Až do konce války však nepochopil ani sovětskou, ani komunistickou mentalitu. To, co sám nabízel při jednání jako projev dobré vůle, si druhá strana obvykle vyložila jako znak jeho slabosti.

typický obrázek sovětských jednotek – na jedné straně harmonikář, na druhé ostražitý komisař – politruk

Zatímco osvobozením od nacistů popularita Sovětského svazu u velké části obyvatel pronikavě vzrostla, Beneš v průběhu prvních poválečných let svůj obdiv k SSSR rychle ztrácel. Jeho představa o tom, že se Stalin na mezinárodní scéně promění v beránka, se nesplnila. Naopak brutální styl sovětské politiky si osvojili domácí komunisti, kteří nakonec převzali vládu v zemi. Koncepti Československa jako „mostu“ mezi Východem a Západem se mu nepovedlo udržet. Teprve nyní pochopil, že ho Stalin při jednáních v Moskvě obelhal, a označil to za svou největší životní chybu.

K útlumu snění o Sovětském svazu docházelo postupně, tak jak se stále víc lidí z Československa mělo možnost seznámit se skutečným životem v této zemi a pochopit, že kromě slov nemá tento stát vývojově mnoho co nabídnout. Pro poslední optimisty a důvěřivce sen skončil 21. srpna 1968. Tehdy se ukázalo, co Sovětský svaz chce doopravdy. Podrobení se, poslušnost, plnění hospodářských dodávek, vojenskou podporu. Se startem normalizace začalo nové kolo pěstění lásky k Sovětskému svazu, z pochopitelných důvodů se však nová propagandistická vlna obracela hlavně k mladším lidem, u nichž byla naděje, že by mohli aspoň zčásti zopakovat naivitu generace svých otců a matek. Publicisté opět začali plodit články a knihy o podivuhodné zemi, která svou rozlohou a rozmanitostí připomíná jakýsi svět v malém. O státě, jenž je tak mohutný a silný, že pod jeho ochranou není třeba mít strach

z nikoho – kromě něj samého. O zemi, v níž sovětští lidé přetvářejí krajinu, zavlažují pouště, obračejí toky řek a sypou z letadel prášek do mraků, aby nepršelo, když se dole koná vojenská přehlídka...

A Sovětský svaz ještě celých dalších dvacet let prudce nabíral obrátky a každým okamžikem se chystal předstihnout západní svět.

Potom se vším všudy zkrachoval!